

ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Τοῦ Καθηγητοῦ IRVING KRISTOL

Όταν στίς δημοκρατικές χώρες ἀνακύπτουν μεγάλες πολιτικές ἀντιθέσεις, γίνεται προσφυγή στήν δημοκρατική διαδικασία, πού σάν ἀνώτατος δικαστής καλεῖται νά κρίνη τά δίκαια καί ἄδικο σέ κάθε περίπτωση. Τοῦτο σημαίνει πὼς ἡ ἐπίλυση τῶν προβλημάτων, πού μᾶς διχάζουν, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σαφήνεια τῶν ἀντιλήψεών μας γιὰ τὴν δημοκρατία καί τὴν προσήλωση ἢ τὴν ἀντιφατικότητά μας κατὰ τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἀντιλήψεων αὐτῶν.

Φυσικά, δὲν ἐννοῶ πὼς ἀπὸ τὴν στιγμή πού ὁ ὀρισμὸς τῆς δημοκρατίας ἀποκτήσῃ σαφήνεια καί γίνη ἀποδεκτὸς στίς γενικές του γραμμές, ἀτμόσφαιρα εἰρήνης καί σύμπνοιας θὰ ἐπικρατήσῃ στὸ διχασμένο σῶμα τῶν πολιτῶν καί οἱ ἐνδεχόμενες συγκρούσεις συμφερόντων θὰ ἀτονίσουν. Στὸν χώρο τῶν ἰδεῶν θαύματα δὲν γίνονται, ἀκόμα καί ὅταν κατάλοιπα προλήψεων μᾶς κάνουν νά τοὺς ἀποδίδωμε δυνατότητες ἡμιθεϊκές. Τὰ ἰδανικά ὅμως μᾶς βοηθοῦν νά δίνωμε μορφὴ συγκεκριμένη στὰ συναισθημάτά μας, τὴν συνείδηση καί τὴν ἠθική μας ἐνάργεια. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ σύγχυση γύρω ἀπὸ ἰδανικά ὀδηγεῖ μὲ τὸν καιρὸ στὴν γέννηση μιᾶς τραγελαφικῆς πολιτικῆς πραγματικότητας. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι πὼς γιὰ ἓνα σχεδὸν αἶωνα μετὰ τὴν ἰδρυση τῆς ἀμερικανικῆς ὀμοσπονδίας, ἡ ἰδέα γιὰ τὴν δημοκρατία συμβιβαζόταν περίφημα μὲ τὸ καθεστῶς τῆς δουλείας, πού ἐφαρμοζόταν σὲ πολλοὺς. Ἡ ἀκριβὴς ἐννοια, πού δίνωμε στὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, ἔχει ἄμεσες ἐπιπτώσεις στὴν διάρθρωση τῆς κοινωνίας καί στὸν τρόπο ζωῆς τοῦ καθενός.

Μᾶς ἀπασχόλησε πολὺ τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια ἡ ποιότητα τοῦ ἀστικού ἀμερικανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατό νά ἐκθέσω ἐδῶ τὰ ἀναρίθμητα προβλήματα πού συνθέτουν τὴν «κρίση τῶν πόλεων», ὅπως τὴν ὀνομάζωμε. Θὰ ἤθελα μόνο νά ἐπισημάνω τὴν ἀδυναμία, πού παρουσιάζει ὁ πολιτισμὸς μας κατὰ τὴν διεξοδικὴ ἀντιμετώπιση παρομοίων προβλημάτων. Ἐπιθυμῶ ἀκόμα νά τονίσω πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας βρίσκεται στὴν πεισματικὴ ἄρνησή μας νά δοῦμε καθαρά τὴν σχέση πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἀστικὸ τρόπο ζωῆς καί τὴν δημοκρατία.

Βρισκόμαστε, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῆ, πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν σκέψη τῶν προγόνων θεμελιωτῶν τῆς δημοκρατίας μας, πού, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, ἔφθασαν στὸ βάθος τοῦ συσχετισμοῦ αὐτοῦ, ἀκολουθώντας ἓνα δρόμο τόσο ξένο πρὸς τὸν δικό μας, πού μᾶς εἶναι φοβερὰ δύσκολο νά τὸν κρίνωμε ἀνεπηρέαστα. Στὰ

Βιβλία που έχουν κυκλοφορήσει τα τελευταία χρόνια πάνω στην ανάπτυξη των αστικών κέντρων της 'Αμερικής, αναφέρεται συχνά ή «άγροτική προκατάληψη» των προγόνων μας εκείνων. Στα ίδια κείμενα βρίσκουμε τα λόγια του Τόμας Τζέφφερσον, όπου ή προκατάληψη αυτή γίνεται πολύ συγκεκριμένη: «Θεωρώ τις μεγάλες πόλεις γάγγραινα του ήθους, της υγείας και της ελευθερίας του ανθρώπου», έγραφε. Πολλοί αποδίδουν την άποψη του Τζέφφερσον στην έπαρσιακή καταγωγή του. «Είναι γνωστή ή έπαρσιακή προκατάληψη για τις πόλεις στην εποχή μας», λένε, «όμως ή προκατάληψη αυτή φαίνεται έντελώς ασυμβίβαστη με την πραγματικότητα της ζωής». Μά ή θέση τούτη δέν έμποδίζει άπλως νά κατανοήσωμε τó άμερικανικό παρελθόν. Έμποδίζει έπίσης την αξιοποίηση των διδασμάτων του.

Άν, όμως, αποφασίζαμε νά αποδεχθούμε αυτήν την κληρονομία, τότε θά έπρεπε πρώτα από όλα νά πεισθούμε ότι κίνητρο των προγόνων μας δέν υπήρξε τόσο ή «άγροτική προκατάληψη» όσο ό αντίαστικός προσανατολισμός τους. Οί άνθρωποι εκείνοι είχαν άσφαλώς λόγους νά σκέπτονται έτσι και έμεις σήμερα, ως την στιγμή που θά αποφασίσωμε νά τους μελετήσωμε σοβαρά, θά αποτελούμε τούς ζωντανούς μάρτυρες της άληθειας των φόβων των — που ώστόσο θεωρήθηκαν την εποχή εκείνη τόσο άναχρονιστικοί.

Αυτοκυβέρνηση και πολιτική ήθικη

Όπως είναι φανερό, ή έννοια της δημοκρατίας στην Άμερική έπρεπε νά οικοδομηθί έπάνω σε δύο κύριες βάσεις. Η πρώτη, εκείνη που με τόσο υπέροχα όρθολογιστικό τρόπο, διατύπωσαν στα Όμοσπονδιακά Έγγραφα οί Τζέιμς Μάντισον, Τζών Τζέη και Άλεξάντερ Χάμιλτον (σε ένίσχυση του τότε προτεινόμενου άμερικανικού συντάγματος) αναφέρεται στην «νέα διοικητική έπιστήμη», χάρη στην όποια γινόταν δυνατή ή δημιουργία μιās πολιτείας με βάση την λαϊκή κυριαρχία. Κατά την «νέα έπιστήμη», θά έπρεπε νά λειτουργήση ένας μηχανισμός που νά καθιστά δυνατή την αυτοκυβέρνηση και ό μηχανισμός αυτός θά αποτελούσε μία από τις πιο αξιόλογες πολιτικές επινοήσεις του δυτικού ανθρώπου. Έμεις σήμερα γνωρίζομε ποιός είναι ό μηχανισμός αυτός: Άντιπροσωπευτική κυβέρνηση περιορισμένης δραστηριότητας και διαχωρισμός των έξουσιών. Η πλειοψηφία άσκει την έξουσία με τέτοιο τρόπο, ώστε νά εξασφαλιζεται ή έκφραση των απόψεων όλων των ομάδων που εκλέγονται με διάφορους τρόπους. Προβλέπεται ακόμα ό διαχωρισμός της πολιτικής από την οικονομική έξουσία, για νά έμποδισθί ή μονομερής επικράτηση της μιās ομάδος εις βάρος της άλλης — άδιάφορο άν είναι μεγάλη και βαρύνουσα.

Πίσω από όλες αυτές τις διατάξεις μία ήταν ή βασική ιδέα: Οικοδόμηση ενός πολιτικού συστήματος, που νά νομιμοποιή την επιδίωξη του άτομικού συμφέροντος, σαν έμφυτου κινήτρου για τόν άνθρωπο. Από την άλλη μεριά, όμως, ή επιδίωξη αυτή έπρεπε νά είναι «δικαίως άντιληπτή», για νά χρησιμοποιήσω μία από τις προσφιλείς εκφράσεις της εποχής εκείνης και, «δικαία άντίληψη».

σήμαινε καλοπροαίρετη εξισορρόπηση τοῦ νέου πολιτικοῦ μηχανισμοῦ μέσα σέ πλαίσιο κοινῆς εὐποληψίας καί μέ στόχο τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ δεύτερη βάση, πάνω στήν ὁποία στήριζαν οἱ πρόγονοί μας τήν ἀντίληψή τους γιά τήν δημοκρατία, ἀναγόταν στόν τομέα τῶν πνευματικῶν ἀξιών. Γιά νά προσδιορίσουν τήν βάση αὐτή χρησιμοποιοῦσαν τήν ἔκφραση «δημοκρατική ἠθική» ἢ «πολιτική ἀρετή». — πρᾶγμα πού σήμαινε τήν ἰκανότητα τοῦ δημοκρατικοῦ πολίτη νά ἀναστέλλῃ τήν ἐπιδίωξη τῶν προσωπικῶν του συμφερόντων κάτω ἀπό εἰδικές καί κρίσιμες συνθήκες, ἐνῶ ταυτόχρονα θά προσφέρῃ ἀφιλοκερδῶς τίς ὑπηρεσίες του στόν κοινό σκοπό.

Σέ καιροὺς πολέμου ἡ «δημοκρατική ἠθική» σήμαινε πατριωτισμό. Κανείς δὲν μπόρεσε ποτέ νά ἀποδείξῃ πῶς ἓνας ἄνθρωπος σκοτώνεται γιά τήν πατρίδα του κινούμενος ἀπό προσωπικό συμφέρον. Σέ χρόνους εἰρήνης ἡ «δημοκρατική ἠθική» ἐπέβαλλε στόν πολίτη νά δέχεται τήν προσφερόμενη δημόσια θέση. Ἄν σκεφθοῦμε τώρα πῶς σύμφωνα μέ τήν νοοτροπία τῶν προγόνων μας οἱ κάτοχοι δημοσίων θέσεων ἔπρεπε νά εἶναι καί κάτοχοι σημαντικῆς περιουσίας, γιά τοὺς ὁποίους οἱ ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς ἦταν ὑπόθεση καθημερινή καί συνεπῶς ἡ πολιτική φιλοδοξία περιττή, τότε θά καταλάβουμε πῶς ἡ δημόσια θέση μπορεῖ νά ἦταν γιά ἐκείνους τιμητική, ἀλλά καί δισβάστακτα δαπανηρή. Ὅπωςδήποτε, ἡ προσφορά σέ ἀφιλοκερδεῖς πράξεις ἀποτελοῦσε γιά τοὺς προγόνους μας, ὅπως καί γιά μερικοὺς σύγχρονους συνανθρώπους, τὸ ἀπαραίτητο συμπλήρωμα κατὰ τήν ἐπιδίωξη τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Ἡ ἐπιφύλαξη γιά τίς μεγάλες πόλεις

Ἄφου, λοιπόν, ἀντιληφθῆκαμε μέ ποιούς τρόπους μπορούσε κατὰ τοὺς θεμελιωτὰς προγόνους μας νά ἐπιζήσῃ μία δημοκρατικὴ πολιτεία στήν Ἀμερική, δὲν εἶναι δύσκολο νά ἐξηγήσωμε καί νά δικαιολογήσωμε τήν καχυποψία των πρὸς τίς μεγάλες πόλεις. Ἡ ἔννοια τοῦ μεγάλου ἀστικοῦ κέντρου ἦταν γι' αὐτοὺς ἀσυμβίβαστη πρὸς τήν ἔννοια τῆς ἐλεύθερης δημοκρατικῆς πολιτείας. Οἱ φόβοι τῶν προγόνων μας, πάντως, ὡς πρὸς τήν μεγάλη πόλη, δὲν ἦσαν πρωτόφαντοι. Ἡ διεθνῆς κλασσικὴ πολιτικὴ φιλοσοφία, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τὸν Μοντεσκιέ, εἶναι γεμάτη ἀπὸ φόβους τέτοιους. Οἱ στοχασταὶ ἀμφέβαλλαν γιά τήν ποιότητα τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων στίς μεγάλες πόλεις καί ἐξέφραζαν τήν πεποίθηση πῶς τὰ ἦθη σέ αὐτὲς ἦσαν ἀμφιβόλου περιεχομένου. Ἀποστρέφονταν τήν δημιουργία μιᾶς νέας ἀστικῆς νοοτροπίας, πού συνεπαγόταν τήν ἀσέβεια, τήν ἐκμετάλλευση, τήν προσήλωση στίς διασκεδάσεις, τήν ἀποκλειστικὴ ἐπιδίωξη τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος καί τήν ἐχθρότητα ἀπέναντι σέ κάθε κατεστημένη πίστη — χαρακτηριστικά πού δὲν εἶναι δυνατὸ νά ἐξασφαλίσουν τήν δημοκρατικὴ διαβίωση.

Εἶναι, νομίζω, σκόπιμο νά παρατηρήσω ἐδῶ ὅτι ἡ ἱστορία ὄχι μόνο δὲν διάψευσε ἀλλὰ ἀντιθέτως δικαίωσε τοὺς φόβους αὐτοὺς. Οἱ μεγάλες πόλεις, πού γνώρισαν οἱ πρόγονοί μας, ἐξελίσσονταν μέσα σέ ἀτμόσφαιρα πολυποικίλης διαστροφῆς, καί τήν ἀτμόσφαιρα αὐτὴν ἀκριβῶς ἤθελαν νά ἀποκλείσουν ἀπὸ

τὸ νεοπαγὲς ἔθνος. Ἡ αὐτοκρατορικὴ Ρώμη καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸ Λονδίνο ἀποτελοῦσαν τὸ ἀκλόνητο ἐπιχείρημα πῶς στὶς μεγάλες πόλεις εὐδοκίμοι πανίσχυρες, ἀνελεύθερες καὶ ἀντιδημοκρατικὲς κυβερνήσεις, πῶς, ἀνάμεσα στοὺς δημοκρατικοὺς κατοίκους τῶν εἰσχωροῦν ἄθλιοι, διεφθαρμένοι, ἢ φιλόδοξοι τυχοδιῶκτες, ποὺ εἶναι ἐχθροὶ τῆς δημοκρατικῆς διαδικασίας. Ἦσαν βέβαιο οἱ πρόγονοί μας πῶς ἡ μικρὴ πόλη πρόσφερε ὅλες τὶς προϋποθέσεις γιὰ δημοκρατικὴ καὶ ἐνάρετη διακυβέρνηση καί, πρακτικὸ παράδειγμα γι' αὐτὴν τὴν ἀποψη θεωροῦσαν τὴν Γένουα, τὴν δημοκρατικὴ Ρώμη καὶ τὶς πόλεις τῆς Νέας Ἀγγλίας.

Στὶς μεσαῖες ἄλλωστε πόλεις θὰ μπορούσε νὰ ἐπιζήση ἓνα παραφθαρμένο κάπως δημοκρατικὸ πολίτευμα, ποὺ θὰ στηρίζεται στὴν διαφοροποίηση τῶν ἀντιλήψεων τοῦ πολίτου καὶ στὴν κάστα τῶν ἐκλεκτῶν πατρικίων, ὅπως εἶχε συμβῆ στὴν ἀρχαία Ἀθῆνα καὶ τὴν Βενετία καὶ ὅπως συνέβαινε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὴν Φιλαδέλφεια καὶ τὴν Βοστώνη. Ὡστε, ἡ ἀντίληψή τους γιὰ τὶς μεγάλες πόλεις καὶ τὶς συνέπειες τῆς ζωῆς σὲ αὐτὲς δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα θεωρητικῶν συλλογισμῶν μόνο.

Ὁ πάνσοφος χρόνος ἀπέδειξε, ἄλλωστε, πῶς στὶς μεγάλες πόλεις συνωστίζεται ἀμέτρητο καὶ ἀνώνυμο πλῆθος, ὅπου οἱ πάντες πιθικίζουν τοὺς πάντες, προσπαθώντας νὰ ἐπιβιώσουν, νὰ κερδίσουν καὶ νὰ διακριθῶν, ὅπου ὁ ἀγχώδης ρυθμὸς τῆς ζωῆς δὲν δείχνει τὸ παραμικρὸ ἔλεος πρὸς τὴν φύση, τὸν Θεὸ ἢ τὴν πολιτικὴ τάξη. Αὐτὸ, λοιπόν, τὸ πλῆθος δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάση γιὰ τὴν οἰκοδόμησι μῆς αὐτοκυβερνώμενης πολιτείας. Ἡ, καλλίτερα, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τοὺς ἀνάλογους φιλοσοφικοὺς ὅρους, ἂν ἡ αὐτοκυβέρνηση, σὰν ἰδανικὸ, σημαίνει πῶς οἱ ἄνθρωποι εἶναι πάντα πρόθυμοι νὰ βελτιώσουν τὸν ἑαυτὸ τους, τότε ἡ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴν στήριξη τῆς δημοκρατίας δὲν μπορεῖ νὰ ἀναζητηθῆ μέσα στὸ πολυκύμαντο καὶ παθιασμένο πλῆθος τῶν μεγάλων πόλεων.

Πρὸς τὴν ἀποκέντρωση

Σήμερα, στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ἡ θεωρία τῶν προγόνων μας γίνεται πάλι ἐπίκαιρη. Τὰ συμπεράσματα, ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὶς πρῶτες συζητήσεις, δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθῶν εὐχάριστα. Ἡ πιὸ φανερὴ ἀπὸ τὶς δυσκολίες εἶναι ὅτι ὑπάρχουν πιά τόσο πολλὲς μεγάλες πόλεις, ὥστε ἡ διακυβερνήσή τους καθίσταται σχεδὸν ἀνέφικτη. Δεδομένης αὐτῆς τῆς πραγματικότητος, καμμία διέξοδος δὲν φαίνεται ἰκανοποιητικὴ, ἀκόμα καὶ γιὰ τοὺς πιὸ ἐπιδικευμένους στὰ ἀστικά ζητήματα. Τὸ ἴδιο φανερὸ εἶναι ἡ ἀβεβαιότητα τῶν ἐπισημόνων μας, ποὺ ἀκόμα διερωτῶνται ἂν οἱ μεγάλες πόλεις θὰ πρέπει νὰ ἐξεστηλοῦν σὲ ὑπερπόλεις - κρατίδια, ἢ ἂν, δὲν θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ ὑποδιαιρεθῶν σὲ μίνι - πολιτείες.

Οἱ προοπτικὲς, ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, ἦσαν πιὸ ἐνθαρρυντικὲς. Οἱ τωρινὲς εἶναι διαφορετικὲς. Αὔριο, κάποια νέα θεώρηση ἴσως ἀνατρέψῃ καὶ αὐτὲς. Ἡ

γνώση, λοιπόν, και οι απόψεις μας για τις μεγάλες πόλεις παρουσιάζουν την ίδια πολυσύνθετη όψη με τις ίδιες τις μεγάλες πόλεις.

Μά και πάλι οι δυσκολίες αυτές δεν αποτελούν παρά ένα μόνο μέρος του κινδύνου, που μάς απειλεί. Από την μία μεριά τείνομε να γίνωμε ένα «έθνος πόλεων». Από την άλλη δέν τό είμαστε — και άς ύποστηρίξη τά αντίθετα ό Τύπος. 'Η άναλογία των κατοίκων στις μεγάλες πόλεις έχει άρχισει νά μειώνεται έδω και άρκετές δεκαετίες — γεγονός που στό μέλλον θά γίνη άκόμα πιό έκδηλο.

'Η τεχνολογική και κοινωνική εξέλιξη έπέβαλαν την όρθολογιστική άποκέντρωση του πατροπαράδοτου μηχανισμού των μεγάλων πόλεων. Από τότε που οι άεροπορικές έπικοινωνίες έγιναν ύπόθεση καθημερινή, ή μητρόπολη έχασε τόν ειδικό χαρακτήρα του κέντρου για την διακίνηση έπιβατών. Τό ίδιο συμβαίνει με τά έμπορεύματα.

'Η κοινότητα των διανοουμένων μας (συγγραφείς, καλλιτέχνες, γλύπτες, μουσικοί και ήθοποιοί) έχει σκορπίσει στις πανεπιστημιακές ζώνες. 'Η Νέα 'Υόρκη εξέλισσεται όλοένα πιό πολύ σέ άπέραντο χώρο για την έκθεση καλλιτεχνικής έργασίας και όχι σέ τόπο κατοικίας του καλλιτέχνη. 'Ακόμα και ή κοινότητα των «μποέμ» της, τό κατ' έξοχήν άστικό αυτό φαινόμενο της πνευματικής ζωής, μεταφυτεύθηκε σέ πανεπιστημιακές περιοχές και άν πρόκειται νά έπιβίωση τό γραφικό Γκρίνιτζ Βίλλαντζ, θά είναι σάν παράσιτο του Πανεπιστημίου της Νέας 'Υόρκης.

Οί κυρίως πόλεις μας, λοιπόν, έπιπλέον σέ μία θάλασσα προβλημάτων, χωρίς όμως τά προβλήματα αυτά νά θίγουν βαθειά τό σύνολο του έθνους. Αλλά που πολλοί σήμερα έπισείουν σάν δείγματα έπερχόμενης βιβλικής καταστροφής δέν άποκλείεται νά αποτελούν, σέ τελευταία άνάλυση, τίποτε περισσότερο από την φυσιολογική διαφοροποίηση στον τρόπο ζωής των παλαιών μεγαλουπόλεων. 'Ακόμα και τό δξύτατο πρόβλημα των μαύρων, που ζούν στην άθλια άπομόνωση των γκέττο τους, είναι πιθανό νά πάρη μελλοντικά έντελώς διαφορετική όψη από εκείνη που έχει σήμερα. 'Αν σταθοΰμε τυχεροί, οι μαύροι θά γίνουν οι δημότες που θά δώσουν αύριο στην πόλη νέο σφρίγος και νέους στόχους.

'Η φυγή προς τά περίχωρα

'Ισως έπειδή έχω περάσει όλη μου την ζωή σέ μεγάλες παληές πόλεις, ένδιαφέρομαι γι' αυτές περισσότερο από όσο φυσιολογικά θά ένδιαφερόταν ένας νέος φοιτητής, κάτοικός τους. Είμαι γεγονός πως ή συντριπτική πλειοψηφία των συμπατριωτών μου 'Αμερικανών προτιμά νά ζή μακριά από την μεγάλη πόλη, σέ σημείο που ή προτίμηση αυτή νά έχη εξέλιχθί στην πιό χαρακτηριστική έκδήλωση του άμερικανικού τρόπου ζωής. 'Αν από την μία μεριά είμαστε πραγματικά «έθνος πόλεων», από την άλλην εξέλισσόμαστε σέ έθνος μικρών ή μεσαιών κατοικημένων περιοχών. 'Αναφέρομαι στα άναπτυσσόμενα νέα κέντρα της άμερικανικής ζωής και ιδιαίτερα στα Πανεπιστήμια—τις μικρές αυτές πόλεις, όπου ζούν και κινούνται τουλάχιστον 30.000 κάτοικοι.

Τὰ νέα αὐτὰ κέντρα δὲν βρίσκονται, στὴν πραγματικότητα, κατεσπαρμένα να σὲ μακρυνὰ σημεῖα τῆς χώρας, ἀλλὰ ἀντιθέτως μένουν προσκολλημένα στὶς «μητροπολιτικὲς» περιοχάς, ὅπως ὀνομάζονται. Τὸ γεγονός αὐτὸ ὀδηγεῖ μερικὸς παρατηρητὰς στὸ ἐσφαλμένο συμπέρασμα ὅτι τὰ κέντρα τοῦτα ἔχουν χαρακτηριστὴρα προσωρινό, νομικὴ μόνο ὑπόσταση καὶ ὅτι πρέπει νὰ θεωροῦνται σὰν ἀναπόσπαστο μέρος τῆς «μεγαλοπόλης». Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ εἶναι ἀπατηλό, γιὰ νὰ μὴν πῶ ἐφιαλτικό.

Πολλοὶ κοινωνιολόγοι, εἰδικευμένοι στὰ ἀστικά θέματα, πιστεύουν πὼς οἱ Ἀμερικανοὶ προτιμοῦν πραγματικὰ νὰ ζοῦν στὶς μεγάλες πόλεις, ἀλλὰ, πὼς λόγῳ ἐξωτερικοῦ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ τὶς ἐγκαταλείπουν. Ἡ πραγματικότητα, ὅμως, ἀποδεικνύει ἐντελῶς τὸ ἀντίθετο. Οἱ ἄνθρωποι ἐγκαταλείπουν τὶς μεγάλες πόλεις ἢ ἀρνοῦνται νὰ τὶς κατοικήσουν ἐπειδὴ προτιμοῦν σαφῶς τὸν τρόπο ζωῆς, πὸν προσφέρουν τὰ περίχωρα ἢ τὰ μικρὰ ἀστικά κέντρα. Εἶναι βέβαιο πὼς οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν θὰ γίνουν ποτὲ δημότες σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε «μεγαλοπόλη». Καὶ δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ. Ἐνῶ σήμερα οἱ μεγάλες πόλεις θεωροῦν τοὺς κατοικοῦς τῶν γκέττο σὰν πρόξενους ταραχῶν καὶ κακοδαιμονίας, μετὰ ἀπὸ δέκα χρόνια εἶναι σχεδὸν βέβαιο ὅτι οἱ ἴδιες πόλεις θὰ καταβάλλουν ἀπεγνωσμένες προσπάθειες νὰ συγκρατήσουν αὐτὸν τὸν πληθυσμό, πὸν ἔχει τώρα ἀρχίσει νὰ προσελκύεται ἀπὸ τὴν προαστιακὴ ζωὴ.

Φθάνομε ἔτσι στὸ σημεῖο, πὸν θεωρῶ τὸ οὐσιαστικώτερο τοῦ ὄλου προβλήματος. Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο πὼς ἡ σημερινὴ ἀμερικανικὴ ζωὴ, εἴτε ἐξελίσσεται στὰ ἀστικά κέντρα εἴτε στὰ περίχωρα ἢ τὰ μικρότερα κέντρα, ἀντανακλᾷ ἓνα πολιτισμὸ καθαρὰ ἀστικό. Ἡ ἴδια ἀλήθεια ἀφορᾷ καὶ τοὺς κατοίκους τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων. Ἀπὸ τὴν ἄποψη, λοιπόν, τῆς ποιότητος τῆς ἀμερικανικῆς ζωῆς, οἱ Η.Π.Α. ἀποτελοῦν σήμερα μιὰ ἀπέραντη μητρόπολη. Οἱ πόλεις δὲν εἶναι καινοφανεῖς καὶ τὰ προβλήματά τῶν κάθε ἄλλο παρὰ καινούργια. Ἀλλὰ ὁ ἀστικός πολιτισμὸς εἶναι κάτι ἐντελῶς νέο καὶ τὰ προβλήματα τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ δίχως ἱστορικὸ προηγούμενο.

Ὁ θάνατος τοῦ ἐπαρχιωτισμοῦ

Ὅταν λέω πὼς ὁ ἀστικός πολιτισμὸς εἶναι καινοφανὴς δὲν λησμονῶ τὸ ἱστορικὸ γεγονός, ὅτι, σὲ γενικὲς γραμμές, ὄλοι οἱ πολιτισμοὶ πὸν γνωρίσαμε μέχρι σήμερα, εἶχαν χαρακτὴρα καὶ προέλευση ἀστική. Ὁ πολιτισμὸς, θετικὸς ἢ ἀρνητικὸς, ἄνθισε πάντοτε στὶς πόλεις καὶ γι' αὐτὸ, ἄλλωστε, ὄλοι οἱ ρομαντικοὶ ἐπαναστάτες ἐναντίον τοῦ πολιτισμοῦ, σὲ ὅλες τὶς ἐποχές, καυτηρίαζαν μὲ πάθος τὸν «τεχνητό», «ἐπιφανειακό», «ἀπάνθρωπο» χαρακτὴρα τῆς ἀστικῆς ζωῆς. Ἡ πόλη καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἦταν πάντα μιὰ ξεχωριστὴ ὑπόθεση ἀπὸ τὴν ζωὴ τοῦ ὑπόλοιπου ἔθνους. Ἐπικρατοῦσε πάντα, ἀνάμεσα στὴν πρώτη καὶ τὴν δευτέρη δξυτάτη ἀντιδικία, πὸν σὲ ὀρισμένες στιγμὲς ἐκδηλωνόταν πολὺ ἄσχημα. Ἀνάμεσα στὴν ἀστικὴ καὶ τὴν ἐπαρχιακὴ ζωὴ καλλιιεργήθηκε ἔτσι μιὰ ἀτμόσφαιρα γεμάτη καχυποψία καὶ περιφρόνηση. Τὸ πὸν πε-

ρίεργο είναι πώς ή ύπαρξη τής μιᾶς ήταν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐπιβίωση τής ἄλλης, ἢ μία ἀποτελοῦσε τὸ ἀντι-σῶμα τής ἄλλης.

Ἡ μεγάλη πόλη, γιὰ παράδειγμα, ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτό της τὴν ἄρνηση τής συμβατικῆς ἠθικῆς, ἀποτολμᾷ νεωτερισμοὺς στὸν τομέα τῶν κατεστημένων κανονισμῶν, ἀκριβῶς ἐπειδὴ αἰσθάνεται τὴν καθησυχαστικὴ βεβαιότητα πὼς στὴν ὑπόλοιπη χώρα ἐπικρατεῖ ἀρτηριοσκληρώση καὶ κωνφορισμὸς. Αὐτὴ ἢ ἀρτηριοσκληρώση καὶ ὁ κωνφορισμὸς καθυσιχάζουν τὸν ἄνθρωπο τής πολιτείας, ἀκόμα καὶ ὅταν περιγελοῦν ἀμφοτέρω. Γιατί, γνωρίζει ὁ ἄστος ὅτι ἀκόμα καὶ οἱ πῖο τολμηροὶ πειραματισμοὶ του στὸν τομέα τῶν ἠθῶν δὲν θὰ ἐπιφέρουν συνέπειες στὸ σύνολο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἢ ἐπαρχιακὴ συμβατικὴ ἠθικὴ ἐπέζησε, ἐπειδὴ, ὅποιο στοιχεῖο ἐπαναστάτησε ἐναντίον της, μετανάστευσε στὴν μεγάλη πόλη.

Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτό, ὅμως, ἢ παραδοσιακὴ ἄκαμπτη ἠθικὴ ἐπέδειξε κάποια ἀνεκτικότητα στοὺς κατοικοὺς τής ἐπαρχίας, γιατί τὶς περισσότερες φορὲς οἱ ἄστικοὶ πειραματισμοὶ στὸν τομέα τής ἐλευθερίας δὲν ἀπέδιδαν εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα σὲ ὅποιον ἀποτολμοῦσε νὰ καταπιασθῆ μὲ αὐτοὺς. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ ἔξοδος τοῦ ἐπαρχιακοῦ ἀνθρώπου γνώριζε τὴν ἐπιτυχία στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία ἢ τὴν πολιτικὴ τότε τὸ ἐπαρχιακὸ ἔθνος συμμετείχε στὴν δόξα τοῦ τέκνου του, χωρὶς νὰ ἔχη διακινδυνεύσει τίποτα χάριν αὐτοῦ.

Τώρα τὸ ἐπαρχιακὸ ἔθνος ἔχει καταργηθῆ. Ὅποιος ἀπὸ ἐμᾶς, ὅπως ἐγώ, παρακολουθεῖ παληὰς ταινίες (καὶ λέγοντας παληὰς ἐννοῶ δεκαπέντε - εἴκοσι ἐτῶν) διαπιστώνει ὅτι ἀναπαριστοῦν ἓνα κόσμον πού ἀνήκει σὲ παρωχημένη ἐποχὴ. Βλέπει κανεὶς σὲ αὐτὲς τὶς ταινίες τὴν κόρη τοῦ ἀγρότη, τὴν ἀγνὴ ἐπαρχιωτοπούλα καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ δακρύβρεκτα σνεπακόλουθα. Βλέπει εὐτυχησμένες ἀγροτικὲς οἰκογένειες μὲ εὐτυχησμένους ἀγρότες γείτονες νὰ περνοῦν τὰ βράδια τοὺς εἰρηνικὰ μπροστὰ στὴν τηλεόραση, ὅπου διαδραματίζονται τὰ ἴδια τοὺς τὰ καθημερινὰ συμβάντα. Βλέπει κανεὶς τοὺς ἰδεολόγους παιδαγωγούς, τοὺς ἀφηρημένους καθηγητὲς. Βλέπει παιδιά πού μιλοῦν στοὺς γονεῖς τῶν στὸν πληθυντικόν. Βλέπει ἀφοσιωμένες πολῦτιμες γραμματεῖς, εὐσυνείδητες μέχρι φανατισμοῦ. Μὲ δυὸ λόγια, βλέπει κανεὶς ἄτομα πού ἀκόμα ὡς χθὲς ἀποτελοῦσαν τὸν μέσον ἄνθρωπον καὶ ὅμως ἔγιναν ἀποτόμως ἐξωπραγματικά — ἓνα περίεργον «εἶδος».

Εἶναι πιά ἀναμφισβήτητο ὅτι ἐκεῖνη ἢ ἐπαρχιακὴ Ἀμερικὴ, αὐτὸς ὁ ἔστω φαινομενικὰ φορέας τής παραδοσιακῆς φιλευλευθερῆς ἠθικῆς, ἢ Ἀμερικὴ πού εἶτε ζοῦσε στὴν φάρμα εἶτε στὸ χωριὸ εἶτε στὴν πόλη θεωροῦσε χρέος της νὰ διατηρῆ τὰ προσχήματα τής παραδοσιακῆς ἀρετῆς καὶ εὐλάβειας, αὐτὴ ἢ Ἀμερικὴ, πού ἦταν τόσο ἡμερα φιλιισταία καὶ τόσο μὰ τόσο σταθερὴ στὴν βεβαιότητά της, αὐτὴ ἢ Ἀμερικὴ ἀποτελεῖ πιά σήμερον κομμάτι τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ. Τὰ αἷτια τής μεταστροφῆς εἶναι φανερά σὲ ὅλους : ἀλματώδης ἀνάπτυξη τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας καὶ μαζικὴ ἀνώτερη ἐκπαίδευση. Ἐκεῖνα πού δὲν ἔχουν γίνῃ φανερά σὲ ὅλους εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τής μεταστροφῆς, οἱ ἐπιπτώσεις. Γνωρίζομε τί ἀκολουθεῖ ὅταν ἓνα ἀστικὸ κέντρο ἀπελευθερώνη τὴν ἐνεργη-

τικότητα — εποικοδομητική ή καταστροφική — των ἐπαρχιωτῶν μεταναστῶν της. Δὲν γνωρίζομε ὅμως τί συμβαίνει ὅταν ὁ ἀστικός πολιτισμὸς γίνεται φαινόμενο μαζικό, ὅταν ἡ γνώση τοῦ ἀστικοῦ κέντρου γίνεται γνώση τοῦ καθενὸς καὶ ὅταν ἡ νοοτροπία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐκεῖ μετατρέπεται σὲ νοοτροπία καὶ τρόπο ζωῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων — ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἔχει ξανασυμβῆ κάτι παρόμοιο στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου.

Λαὸς καὶ ἄρχοντες

Ἄν, λοιπόν, οἱ θεμελιωταὶ τῆς χώρας μας ἀνησυχούσαν γιὰ τὴν ὀρθὴ διακυβέρνηση μερικῶν μεγάλων πόλεων, τί θὰ ἔπρεπε νὰ αισθάνονται σήμερα γιὰ τὴς δικές μας συνθήκες; Κάθε λογικὸς ἄνθρωπος θὰ ἀπαντούσε πὼς θὰ τὶς θεωροῦσαν ἀπαράδεκτες, ἀπίθανες καὶ ἀδύνατες. Ὅπως ὅποτε, ἡ ἱστορία τῶν ἀμερικανικῶν πόλεων στὸ διάστημα ἐνὸς καὶ μισοῦ αἰῶνα, δὲν ἐπιτρέπει νὰ καταδικάσωμε τοὺς φόβους τῶν σὰν ἐξωπραγματικούς ἢ ἀναχρονιστικούς.

Παρ' ὅλο πού οἱ πόλεις παρέδωσαν στὴν Ἀμερικὴ μεγαλεῖο, παρ' ὅλο πού μία πόλη ὅπως ἡ Νέα Ὑόρκη, τὰ τελευταῖα ἰδιαίτερος χρόνια, ἔγινε πνευματικὸ κέντρο παγκόσμιο πού δόξασε τὴν Ἀμερικὴ, τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅπως λογικὰ θὰ μπορούσε νὰ σκεφθῆ κανεὶς, ὅτι συνέβαλε καὶ στὴν ἐνίσχυση τῶν ἀμερικανικῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Δόξα καὶ μεγαλεῖο τιμήθηκαν πάντα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φυλὴ, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ φιλόσοφοι ἀντιμετώπιζαν καὶ τὰ δύο φαινόμενα μὲ δυσπιστία καὶ τὰ θεωροῦσαν χαρακτηριστικὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν μᾶλλον παρὰ τῶν αὐτοκυβερνωμένων φιλελευθέρων κοινωνιῶν, τονίζοντας πὼς ὁ ἠθικὸς ἔλεγχος καὶ ἡ πνευματικὴ λιτότητα ἀποτελοῦσαν τὰ πιὸ πολῦτιμα συνθετικὰ στοιχεῖα τῆς δημοκρατίας.

Θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ ἐκτιμήσωμε καλλίτερα τὰ προβλήματα, πού ἐμεῖς οἱ ἴδιοι δημιουργήσαμε, ἂν ξεκινήσωμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ (πού ἴσως μοιάζει μὲ σύνθημα) ὅτι σὲ μία δημοκρατία κυρίαρχος εἶναι ὁ λαός. Τοῦτο ἀσφαλῶς δὲν σημαίνει πὼς ὁ λαὸς στὸ σύνολό του παίρνει μέρος στὴν διοίκηση τῆς χώρας ἢ πὼς ἐκφράζει τὴν ἄριстокρατία ἔχει ἐπισημοποιηθῆ, ἢ κρατοῦσα τάξη, στὸ σύνολό της, δὲν μετέχει στὴν ἐξουσία. Μία κυβέρνησις, πού γιὰ τὸ κάθε τι θὰ ζητοῦσε τὴν γνώμη τοῦ συνόλου, δὲν θὰ μπορούσε νὰ κυβερνήσῃ. Καὶ ἂν ἀκόμα ὑποθέσωμε πὼς μιὰ παρόμοια κυβέρνησις θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξῃ, εἶναι βέβαιο πὼς θὰ ἀπετελεῖτο ἀπὸ μετριότητες, ἀπὸ ἄτομα χωρὶς προσωπικὴ γνώμη καὶ ἰκανότητα. Ἔτσι, ὅταν λέμε πὼς στὰ δημοκρατικὰ καθεστῶτα ἡ κρατοῦσα τάξη εἶναι ὁ λαός, ἐννοοῦμε πὼς ὁ χαρακτήρας τῆς πολιτείας καὶ αὐτὸ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους ἐξαρτῶνται, πὼς ὁ μακροπρόθεσμος, ἀπὸ τὸν γενικότερο χαρακτήρα τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ μιὰ εἰδικὴ τάξη.

Γνωρίζω πόσο παράξενες φαίνονται σήμερα ἐκφράσεις ὅπως «λαϊκὸς χαρακτήρας». Τοῦτο ὀφείλεται ἐν μέρει στὸ ὅτι ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ θεωρία, καθὼς ἐξελιχθῆκε σὲ πολιτικὴ ἐπιστήμη, διατήρησε ἀπὸ τὴν ἐννοια τῆς δημο-

κρατίας τις διαδικαστικές και μηχανικές μόνο — αυτές δηλαδή που άφοροῦν στοὺς πολῖτες μὲ τὰ προσωπικά συμφέροντα, οἱ ὁποῖοι σωστά ἀντιλαμβάνονται πῶς πρέπει νὰ τηρήσουν τοὺς «κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ», γιὰ νὰ πετύχουν τὰ ὅσα ἐπιζητοῦν.

Ἐνας ἄλλος λόγος, πού μᾶς ἐμποδίζει νὰ ἀφομοιώσουμε τὴν ἔκφραση «λαϊκὸς χαρακτήρας», εἶναι ὅτι διδασθήκαμε νὰ πιστεύουμε πῶς ὁ χαρακτήρας αὐτὸς δὲν εἶναι κάτι πού θὰ σχηματισθῆ μετὰ ἀπὸ ἀτομικὴ προσπάθεια καὶ προσήλωσι στὸν ἠθικὸ ὀρισμὸ τῆς ἠθικῆς. Ὁ λαϊκὸς χαρακτήρας, κατὰ τὴν ἀντίληψη πού ἐπικρατοῦσε τὴν ἐποχὴ τῆς δημιουργίας τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας, ἦταν κάτι ἔμφυτο, μὲ τίς καλὰς καὶ κακὰς πλευρὰς του, κάτι πού δὲν χρειάζεται πάντως λεπτομερῆ ἔρευνα. Ἄν τὰ πράγματα δὲν πηγαίνουν καλὰ στὴν χώρα ἀναζητοῦμε τοὺς ὑπεύθυνους, τοὺς «κακοὺς», τὰ «καταχθόνια συμφέροντα», τοὺς «ἐξωτερικοὺς ταραξίες» καὶ τὸ θρασὺ «κατεστημένο». Τὸ φταιξίμο δὲν εἶναι ποτὲ δικό μας, παρ' ὄλο πού σὲ διάφορους τομεῖς τῆς ζωῆς βλέπομε ὀλοένα περισσότερους Ἄμερικανούς νὰ συμπεριφέρονται σάν ἓνας συρφετὸς (πού ἔχει ἄλλωστε τὴν ἀντιστοιχία του σὲ ἄλλες χώρες τοῦ κόσμου).

Συρφετὸς καὶ πολῖτες

Ἡ λέξη «συρφετὸς» εἶναι σχετικὰ νέα, καθιερώθηκε δὲ στὴν γλῶσσα μας κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα, προσδιορίζοντας τὸν πληθυσμὸ τῶν νέων βιομηχανικῶν πόλεων. Ὁ πληθυσμὸς ἐκεῖνος δὲν ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους ξεριζωμένους μόνο ἀπὸ τὰ χωριά τους, ἀλλὰ ξεριζωμένους καὶ ἀπὸ τὴν παραδοσιακὴ τους εὐλάβεια — εἴτε θρησκευτικὴ, εἴτε ἠθικὴ, εἴτε πολιτικὴ. Ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα σύνολο ἀνθρώπων πού αἰσθανόταν (καὶ ἦταν πραγματικά) θῆμα ἐξωτερικῶν δυνάμεων καὶ πού συνεπῶς δὲν εὐθυνόταν γιὰ τὴν τύχη του καὶ ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὸν χαρακτήρα του. Ἦταν ἓνας πληθυσμὸς ὑποκείμενος σὲ ἄγρια ἐκμετάλλευση, ἓνας πληθυσμὸς πολιτικὰ ἀπομονωμένος, ἔρμαιο τῶν δημαγωγῶν, πού τὸ πνευματικὸ του ἐπίπεδο ἐπέτρεπε τὴν καλλιέργεια τῆς μυστικοπάθειας καὶ ὁ δυναμισμὸς του δὲν ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τῆς καταστροφικῆς διαδήλωσης.

Ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ φαντασθοῦν πῶς ἓνας πληθυσμὸς τέτοιος θὰ αὐτοκυβερνιόταν, οἱ ἴδρυται τῆς χώρας μας ἀπέρριπταν τὴν ἰδέα τῶν μεγάλων πόλεων. Ὁ «συρφετὸς», ὅπως τὸν ἔβλεπαν στὸ Λονδίνο καὶ τὸ Παρίσι καὶ σὲ μικρότερο ἀκόμα βαθμὸ στὴν Νέα Ὑόρκη καὶ τὴν Βοστώνη, ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ δημοκρατικοῦ πολίτη, τῆς οἰκονομικῆς αὐτάρκειας, τῆς αὐτοδιάθεσης τοῦ ἀτόμου καὶ αὐτῆς τῆς φιλελεύθερης ἠθικῆς, πού λίγο-πολύ ἄρχιζε νὰ διαδίδεται τότε. Χρειάζεται πραγματικὰ ὑπερβολικὴ φαντασία καὶ διάθεση διαστρεβλωτικὴ γιὰ νὰ προσδώσουμε σὲ ὅλα αὐτὰ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς «ἀγροτικῆς προκατάληψης». Οἱ θεμελιωτὰί τῆς Ἀμερικῆς ἦσαν ἄνθρωποι φιλοσοφημένοι καὶ γνώριζαν πολὺ καλὰ γιατί ἡ πραγματικὰ δημοκρατικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ στηριχθῆ στὸν «συρφετὸ» ἀλλὰ μόνο σὲ ἀνθρώπους πού διαφέρουν μεταξὺ των.

Τὸ ἱστορικὸ τῶν συγχρόνων βιομηχανικῶν κοινωνιῶν εἶναι τὸ ἱστορικὸ τῆς βαθμιαίας μεταβολῆς τοῦ ἀστικοῦ «συρφετοῦ» σὲ πραγματικοὺς ἀστούς, καθὼς μὲ τὸ πέρασμα τῶν ἐτῶν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν μεγάλωνε. Τὸ μυστικὸ πίσω ἀπὸ τὴν μεταβολὴ αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε κάποια νέα δυνατὴ πίστη ἀλλὰ ἡ οἰκονομία, καὶ συγκεκριμένα ἡ οἰκονομία τοῦ τεχνολογικοῦ νεωτερισμοῦ. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ θεμελιωταὶ τῆς δημοκρατίας μας δὲν μπόρεσαν νὰ προβλέψουν αὐτὴν τὴν μεταβολή, ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία τους νὰ συλλάβουν τὴν ἀπίθανη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη ποὺ ἦλθε μετὰ ἀπὸ τὴν δικιά τους ἐποχὴ καὶ συνεχίζεται ἕνα καὶ μισὸ αἰῶνα τώρα. Πρὶν ἀπὸ 60 - 70 χρόνια μόνο ἄρχισαν οἱ σκεπτόμενοι ἄνθρωποι νὰ ξυπνοῦν ἀπὸ τὸν βαθὺ λήθαργο καὶ νὰ βλέπουν τὰ πράγματα ὅπως εἶναι.

Ἡ «ἀστικοποίηση» τῆς κοινωνίας

Μὲ τὴν ἀλματώδη λοιπὸν ἐξέλιξη τῆς παραγωγῆς ὁ ἀστικός «συρφετός» μεταμορφώθηκε σὲ ἀστικὸ πληθυσμὸ καὶ, πιὸ πρόσφατα, σὲ προαστιακὸ πληθυσμὸ, ποὺ μέσα σὲ ἕνα περιβάλλον ἀστικὸ προσπαθοῦσε νὰ μιμηθῆ τὸν ἀγροτικὸ τρόπο ζωῆς. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου κάποτε εἶχαμε τοὺς ἀστούς ἀντιμέτωπους στὴν μάζα, ἔχομε μί α σ τ ι κ ῆ μ ᾶ ζ α. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀνησύχησε τοὺς ρομαντικούς ἐπαναστάτες καὶ τοὺς ἐπαναστάτες τοῦ ρομαντισμοῦ ποὺ πίστευαν ὅτι ὁ ἀγῶνας τους θὰ ὠδηγοῦσε τίς μᾶζες πολὺ πιὸ μακριὰ ἀπὸ μιὰ ὑπόσταση ὀστική. Ἄλλωστε, δὲν ἦσαν λίγοι καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἐκεῖνοι ποὺ αἰφνιδιάσθηκαν διαπιστώνοντας τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία ἡ κοινωνία γεννοῦσε τοὺς ἀστούς της, ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ 1954 ὡς τὸ 1960, κυκλοφόρησαν πάρα πολλὰ βιβλία, ὅπου μὲ πικρία ἐξετάζεται ἡ «ἐξομοίωση» τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας, ὁ παθητικὸς καὶ συμβατικὸς χαρακτήρας της, ἡ συμβιβαστικὴ τῆς τάση πρὸς κάθε ἀντίθεση ἢ διαφωνία.

Ἄλλα ἐκεῖνα τὰ βιβλία ἀνήκουν τώρα στὸ παρελθόν. Κάτι πολὺ περίεργο καὶ ἀπρόβλεπτο ἔχει συμβῆ στὶς ἀστικές μᾶζες, μέσα στὴν τελευταία δεκαετία. Ἐνῶ, ἀπὸ ταξικὴ ἄποψη καὶ τρόπο ζωῆς εἶναι ἀστοί, στὸν τομέα τῶν ἠθῶν συμπεριφέρονται περισσότερο σὰν «συρφετός». Ἴσως νὰ εἶναι καὶ αὐτὸ ἕνα γνώρισμα τῆς ἀλλαγῆς στὴν οἰκονομικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ. Πολλοὶ ἐπεσήμαναν τὴν μεταβολὴ τοῦ παραγωγοῦ σὲ καταναλωτὴ καὶ ὑποστήριξαν ὅτι ἡ ἀστικὴ κοινωνία τῆς ἀφθονίας εἶναι στὴν βάση της διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἀστικὴ κοινωνία τῆς φτώχειας, ὅπου ἡ λιτότητα ἐπιβάλλει αὐτόματα τὴν δική της αὐστηρὴν πειθαρχία.

Τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ συμπολίτες μας, ἀπὸ τὸν σχετικὰ φτωχὸ ὡς τὸν σχετικὰ πλούσιο, γιὰ νὰ ἀποδείξουν τὸν ἀστικὸ χαρακτήρα τοῦ «συρφετοῦ», εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλους ὅσους διαβάζουν ἐφημερίδα καὶ δὲν προτείνω συζήτηση γύρω ἀπὸ αὐτά. Τὸ ἐνδιαφέρον σημεῖο εἶναι κατὰ πόσο ὁ «συρφετός» ἀποτελεῖ ὀργανικὴ παρουσία ἢ πάνω ἀπὸ ὅλα μία νοοτροπία. Ἄν πρόκειται γιὰ τὸ τελευταῖο, ἀπὸ τὴν νοοτροπία αὐτὴ λείπουν ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ στοιχεῖα

τῆς ἀρετῆς πού, κατὰ τὴν ἄποψη τῶν θεμελιωτῶν τῆς χώρας μας συνέθεταν τὴν φιλελεύθερη ἠθική: Ἐξαιρετικὸς χαρακτήρας, ἐλευθερία στὴν σκέψη καὶ πρόθυμη ὑποταγὴ τοῦ ἀτομικοῦ στό κοινὸ συμφέρον.

Δεδομένου ὅτι οἱ πρόγονοί μας δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ φανταστοῦν ἓνα ἔθνος ἀστῶν — ἔθνος ἐκπολιτισμένων, ἐδημερῶντων ἰδιοκτητῶν — περιώρισαν τὴν φιλελεύθερη ἠθική στὸν ἀγροτικὸ τρόπο ζωῆς. Μὲ τὴν σειρά μας ἐμεῖς τὴν τοποθετήσαμε σὲ περιβάλλον περιχώρων καὶ μικρῶν πόλεων. Εἶναι ἀπὸ τῶρα σχεδὸν βέβαιο, ὅμως, ὅτι καὶ οἱ δικές μας ἀντιλήψεις θὰ ὑποστοῦν τὴν ἀνελέητη κριτικὴ τῆς ἱστορίας, ὅπως τὴν ὑπέστησαν οἱ ἀπόψεις τῶν πατέρων μας.

Μαζικός ἐκπολιτισμὸς καὶ ἀξίες

Μόλις τώρα ἄρχισε ἀπὸ τοὺς κοινωνιολόγους κριτικούς ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὰ αἷτια πού προκάλεσαν τὶς βαθειές αὐτὲς μεταβολές. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς μελέτες τοῦ ὁ καθηγητῆς Λάιονελ Τρίλλινγκ γράφει πὼς ἡ πρωτοπόρα ἀντιαστικὴ διάνοηση, τὴν ὁποία χαρακτηρίζει σὰν ἀντιαστικὴ, ἐνσωματώθηκε βαθμιαία στὴν ἀνώτερη συμβατικὴ ἐκπαίδευση καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀνώτερη αὐτὴ ἐκπαίδευση κατακτᾷ ὀλοένα περισσότερες μᾶζες, ἡ ἀντιαστικὴ νοοτροπία ἄρχισε νὰ διαμορφῶν τὴν λαϊκὴ διάνοηση τῶν ἀστικοποιημένων μαζῶν.

Γιατὶ τώρα τὰ μεγαλύτερα ἔργα τῆς ἀστικῆς κοινωνίας, τὸ ἔργο τῶν πρὸ προικισμένων ποιητῶν μας, ζωγράφων, πεζογράφων καὶ θεατρικῶν συγγραφέων, στράφηκε καὶ στρέφεται πάντα μὲ τόσο πάθος ἐναντίον τοῦ δικοῦ τοῦ ἀστικοῦ κόσμου, εἶναι κάτι πού ἐπιδέχεται πολὺπλευρὴ ἐρμηνεία. Κατὰ τὰ φαινόμενα, ὀφείλεται καὶ στὸν μειωμένο ρόλο πού παίζουν οἱ ἀλτροιστικὲς κοινωνικὲς ἀξίες καὶ ἡ πραγματικὰ πνευματικὴ θρησκευτικὴ πίστη σὲ μιὰ κοινωνία ἐλαυνόμενη ἀπὸ συμφέροντα ἰδιοτελεῖ, χωρὶς καμμία προσπάθεια γιὰ αὐτοκατανόηση καὶ αὐτοπειθαρχία. Ἄν θέλαμε νὰ ἀποτολμήσωμε μιὰν ἐξηγήσῃ βαθύτερη τῆς σύγχρονης ἀναταραχῆς θὰ λέγαμε πὼς ἓνας δημοκρατικὸς ἀστικὸς πολιτισμὸς, στερούμενος δημοκρατικῶν ἀστικῶν ἀξιῶν, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ καταλήξῃ στὸν ἀναβρασμό. Τὰ συμπτώματα αὐτοῦ τοῦ ἀναβρασμοῦ τὰ διαπιστώνωμε ἄμεσα κάθε μέρα σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς.

Παρόμοιο σύμπτωμα ἀποτελεῖ ἡ διάδοσις τῶν ναρκωτικῶν στοὺς νέους, πού προσπαθοῦν νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ζήτημα πού χρειάζεται ἀντιμετώπιση ἠθικὴ καὶ ὄχι ἰατρικὴ. Ἄκόμα καὶ ὅσοι σήμερα ὑποστηρίζουν (εἶναι εὐτυχῶς ἡ πλειοψηφία) πὼς τὸ ναρκωτικὸ εἶναι συνήθεια κακὴ, δὲν ξέρουν διατί. Ἐννοῦ δὲν ξέρουν νὰ ἐξηγήσουν γιατί εἶναι προτιμότερο νὰ ζῆ κανεὶς σὰν αὐτόνομο καὶ αὐτάρκες ἄτομο στὴν ἀστικὴ δημοκρατικὴ κοινωνία, παρὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ζωὴ καὶ νὰ ἀγκαλιάξῃ εὐχάριστα μὲν ἀλλὰ συντριπτικὰ γιὰ τὸ νευρικὸ σύστημα, μέσα. Οἱ κώδικες ἠθικῆς ὄλων τῶν πολιτισμῶν πρέπει κάποτε νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ ἔσχατο ἀνατρεπτικὸ ἐρώτημα: «γιατί ὄχι;» Ὁ δικὸς μας πολιτισμὸς ἀντιμετωπίζει τώρα αὐτὸ τὸ ἐρώτημα καὶ ἀπαντᾷ μὲ ἐντελῶς ἀπαράδεκτες ἰατρικὲς ἐκθέσεις.

Ἡ ἐντυπωσιακὴ ἀπουσία ἀξιών συνθέτει τὴν πραγματικὴ κρίση ποῦ ἀντιμετωπίζει ὁ δημοκρατικὸς ἀστικὸς πολιτισμὸς μας. Τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ὅρος «ἀστικός» ἀφορᾷ τόσο σὲ μία σειρὰ ἀπὸ ἀστικά φαινόμενα ὅσο καὶ σὲ μία ἀστικὴ νοοτροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ. Ἀλλὰ καὶ ἂν πρόκειται γιὰ τροπία, πιθανῶς ἀποτελεῖ σύμπτωση φιλολογικῆ.

“ Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ, ”

Ἐκάστην Πέμπτην φέρει τοὺς Ἑλλήνας σπουδαστὰς εἰς ἐπαφήν μὲ τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν καὶ κοινωνιολογικὴν σκέψιν καὶ τοὺς ἐνημερώνει διὰ τὰς διεθνεῖς τάσεις καὶ προσανατολισμοὺς τῆς Ἀνωτάτης Παιδείας.

Παράλληλα μὲ τὴν σιγήν τοῦ «ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΣΠΟΥΔΑΣΤΟΥ» δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς φοιτητὰς τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν νὰ διατυπώσουσι τὰς σκέψεις των καὶ νὰ κάνουν τὰς πρώτας προσπαθείας ἀξιοποιήσεως τῶν ἐπιστημονικῶν τους γνώσεων γράφοντες μελέτας κτλ ἐρεῦνας.

ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΑΔΑ 3 — ΑΘΗΝΑΙ — ΤΗΛ. 3237.283

Ἐτήσια συνδρομή: Δρχ. 420

Διὰ τοὺς σπουδαστὰς Ἀνωτάτων Σχολῶν Δρχ. 350